

خور به شاخه‌ای از دریا گفته می‌شود که به خشکی داخل شده باشد. خور در حقیقت خلیجی کوچکی است. آب ساحلی نیمه بسته ای که با دریای آزاد ارتباط دارد. این شبکه های شاخه شاخه و زیبا بر اثر جزر و مد دریا، شیب زمینی و عارضه های مسطحاتی زمین ایجاد شده اند. در ایران باستان خور ریشه نور و خوبی را دارد. خورها به عنوان مناطق ساحلی ماهیگیری و همچنین به عنوان مناطق تغذیه ای مهم موجودات آبی و کنار آبی محسوب می شوند.

منطقه ای در جنوب ایران و جنوب استان خوزستان وجود دارد که سرزمین خورهاست، گویی که خورها مانند موجوداتی زنده این منطقه را برگزیده اند و بصورت گروهی در آنجا زندگی می کنند، مهمترین ویژگی منطقه بندرماهشهر خورهاست، خورها مانند رگ ها در طبیعت این بوم جاری اند و آنچنان که رگ ها اتصال اندام ها به قلب هستند، خورها با رگ های گوناگون و پراکنده، بخش ها، محله ها و شهرهای منطقه را به دریا متصل می کنند. خور به عنوان بخشی از جغرافیای طبیعی این منطقه اکوسیستم و ویژگی ها منحصر بفردی دارد که شرایط اقلیمی ویژه ای را بوجود آورده است. در کنار طبیعت بکر خورها شبکه بزرگی از جانوران و جانداران زندگی می کنند. خورها به دلیل موقعیت جغرافیایی و ساختار نیمه بسته ای که دارند آب هایی آرام با کمترین حد موج هستند که بدون نیاز به حوضچه آرامش و موج شکن مصنوعی بستری آرام و مطمئن برای تردد و پهلوگیری انواع کشتی ها می باشند. خور موسی شاخص ترین نمونه اکوسیستم ساحلی پهنه های گلی جزر و مدی است که در شمال غرب خلیج فارس واقع شده است و بواسطه فرم منحصر بفرد هیدرولوژیک، یکی از گسترده ترین زیستگاههای ساحلی و بزرگترین شبکه ی شاخه های خورهای کشور را تشکیل می دهد. این شبکه بخاطر امکاناتی که بوجود می آورد موجب شده است که این منطقه به یکی از قطب های مهم صنعت کشور تبدیل شود.

خور موسی : خور موسی شاخه مثلث شکلی در منتهی‌الیه شمال غربی خلیج فارس است. بنا به روایتی موسی ناخدای معروفی بوده که این خور به نام او نامیده شده است. در شمال این خور بندرماهشهر، سربندر، بندرامام خمینی و مجتمع های پتروشیمی و تاسیسات بندری فراوانی قرار دارد. ژرفای خورموسی ۲۰ تا ۵۰ متر است که در برخی نقاط به ۷۳ متر نیز می رسد. چنین عمقی باعث شده تا کشتی های ۷۰ هزار تنی نیز به سهولت در این آبراه رفت و آمد کنند. ژرفترین جای این خور خطی است که از رأس به قاعده شکل مثلث کشیده می‌شود. زمین های پیرامون این خور گلزار هستند. و ارتفاع آن‌ها از سطح دریا از ۲ تا ۴ متر است.

خور موسی با شاخه های متعدد و پراکنده، گویی ریشه های خلیج فارس است که در این منطقه هستی گزیده است. موسی خور بزرگی ست که شاخه های گوناگون و خورهای فراوانی دارد و از مهمترین آنها می توان خورهای سمایی، غزاله، اردله، احمدی، جعفری، مریموس، دورق، زنگی، معاوی، سجافی، غنام، غزلان، تیمور، دورگستان، ابوخصیر، درویش، خانگ، سلج، ملح، گوارین، گوبان و خور کون را نام برد. این خور ها به دلیل ساختار گلی و جزرومدی خود و به دلیل ورود مقادیر قابل توجهی از مواد مغذی و آلی و معدنی از رودخانه ها و نواحی مجاور به آنها، زیستگاه بسیار مناسبی جهت تغذیه پرندگان و زادآوری انواع آبزیان از جمله میگو فراهم آورده اند و هر ساله انواع گوناگونی از آبزیان جهت زادآوری به این خورهای مهاجرت می نمایند.

خور محل استراحت، زیست، تغذیه، زادآوری، تولید مثل و زمستان گذارنی پرندگان بومی و مهاجر آبی و کنار آبی گوناگونی بویژه پرستوهای دریایی، انواع اردک ها و غازها، سلیم خرچنگ خوار و فلامینگو است.

آبزیان دریایی خور موسی نیز شامل گونه های زیادی از ماهی ها نظیر شوریده، راشگو، صبور، بیاح، میش ماهی، خارو، هامور، گیش ماهی، سنگسر، کفشک گرد، مید، حسون و کوسه ماهی و مارهای دریایی می شوند، پستاندار دریایی حاضر در خور موسی، دلفین معمولی و گوز پشت می باشند. جزایر خور موسی به دلیل ساختار مناسب، زیستگاه مناسب و بالقوه ای جهت زادآوری لاک پشتان دریایی می باشد.

خور سماییلی: یکی از خورهای منشعب از خور موسی در جنوب بندرماهشهر است که میان بندرگاه و بندرصادراتی ماهشهر واقع شده است. خور سماییلی بندر صیادی ست که دارای چند اسکله برای پهلوگیری لنج ها و قایق های ماهیگیری است، این خور یکی از آبراه های مهم صیادی منطقه می باشد. به دلیل شاخه های فرعی و عمیق فراوان، انبوه قایق های ماهیگیری، پوشش گیاهی دریایی و پرندگان دریایی اطرف، خور سماییلی فضای منحصر بفرد و بسیار زیبایی دارد.

خور غزاله: یکی از خورهای خلیج فارس و انشعابات خور موسی است، اسکله خور غزاله با قدمتی بیش از یکصد سال از جمله قدیمی ترین اسکله های بارگیری و تخله مدرن در کشور می باشد. در کنار خور غزاله دشت غزاله قرار دارد، این منطقه دارای زمین های کشاورزی کشت دیم است. نام غزاله از آنجا می آید که این منطقه روزگاری زیستگاه آهوان بوده است ولی شوربختانه امروز به دلایل گوناگون از جمله محافظت نکردن از محیط زیست، شکار بی رویه و تغییرات محیط زیست نسل آن ها منقرض شده است.

خور زنگی: در شمال غرب خلیج فارس واقع شده و یکی از انشعابات خور موسی می باشد. خور زنگی در ظلع غربی بندر امام خمینی واقع شده است و منطقه ای برای صیادی می باشد، علاوه بر اهمیت شیلاتی از جنبه های زیست محیطی نیز دارای ارزش زیادی بوده و از نقطه نظر تولید، غنا و تنوع زیستی دارای آبزیان مختلف شامل انواع ماهیان و انواع کفزیان است که غذای آنها را شامل می شود. همچنین در کنار این خور پارک ساحلی بسیار زیبایی وجود دارد که از جاذبه های گردشگری منطقه بشمار می رود.

خور کون: این خور یکی از منحصر بفردترین خورهای دنیاست، زیرا که از وسط شهر می گذرد و به این واسطه، آب دریا به میان شهر آمده و شهر را به دو قسمت تقسیم می کند، بندرماهشهر تنها شهر ایران است که خور از درون آن می گذرد، این خور پتانسیل آن را دارد که به یکی از جاذبه های مهم گردشگری کشور تبدیل شود ولی نبود مدیریت شهری مناسب باعث گردیده که از این پتانسیل هیچ بهره ای برده نشود. نام خور "کون" به معنای بودن و وجود داشتن است.

در خور موسی چهار جزیره به نام های بنه، دارا، قیر ناخدا و ندل گار وجود دارد، علاوه بر این ها جزیره های کوچک دیگری نیز در میانه ی آن ها می باشد، همه ی این جزیره ها غیرمسکونی هستند و همین باعث شده که طبیعتی بکر و زیبا داشته باشند و از زیستگاه های مهم آبزیان، پرندگان، کنار آبزیان و جانوران دریایی بشمار آیند.

۱- جزیره بونه

نام محلی این جزیره در منطقه بندرماهشهر **بُنه** می باشد. در زبان ماهشهری **بُنه** به معنای پایه و اساس است. جزیره بونه به همراه جزیره دارا در بالاترین نقطه شمال غربی خلیج فارس در دهانه خور موسی واقع شده است. در این جزیره

یک پادگان نظامی وجود دارد که بخشی از منطقه سوم نیروی دریایی سپاه پاسداران ماهشهر است. جزیره نام دیگری نیز دارد، نام دیگر آن جزیره قمر می باشد که از سوی سپاه بر جزیره گذاشته شده است. فاصله هوایی جزیره از بندرماهشهر نزدیک به ۴۰ کیلومتر و همچنین با شهر هندیجان نیز نزدیک به ۵۵ کیلومتر فاصله دارد. این جزیره مسطح و به صورت نواری باریک با سواحل ماسه ای و در بخش هایی سنگلاخ می باشد و در اطراف جزیره تخت سنگ هایی دیده می شود که این ترکیب با همدیگر مکانی مناسب برای استراحت و تغذیه پرندگان آبی و کنار آبی فراهم نموده اند. پوشش گیاهی سطح جزیره انبوه است و ارتفاع آن در بعضی بخش ها به ۱ متر هم می رسد. از پرندگان این جزیره میتوان به سلیم خرچنگخوار اشاره کرد. این جزیره محل تخمگذاری پرستوهای دریایی نیز هست. همچنین در جزیره بنه گونه ای از خرگوش ها نیز زیست می کنند. این جزیره با توجه به معیارهای کنوانسیون رامسر و راپمی، جزو زیستگاه های حساس می باشد.

۲- جزیره دارا

جزیره دارا در دهانه خور موسی و در ۵ کیلومتری جنوب غربی جزیره بونه قرار دارد. این جزیره ی غیر مسکونی و زیبا، محل تخمگذاری پرستوهای دریایی است. سطح این جزیره کاملاً مسطح و عارضه ای بر روی آن وجود ندارد و وسط جزیره پوشیده از گونه های گیاهی است و سواحل آن گلی و صخره ای و در قسمت هایی ماسه ای می باشند و به علت گودی وسط جزیره، در زمان مد دریا، آب در آن تجمع یافته و حالت تالابی کوچکی به خود می گیرد و رطوبت داخل جزیره را تامین می نماید. پوشش گیاهی بخش مرکزی جزیره انبوه است و زیستگاه مناسبی را برای بسیاری از پرندگان در طول سال فراهم می کند. گونه گیاهی *Artemisia scoparia* در حفاظت خاک و تثبیت لانه های خزندگان و لاک پستان دریایی اهمیت ویژه ای دارد. این جزیره به دلیل زمستان گذرانی بیش از ۱۶ گونه پرنده آبی و کنار آبی و پشتهای از جمعیت پرندگان جوجه آور جزیره قبر ناخدا، زیستگاه حساس به شمار می رود.

۳- جزیره قبر ناخدا

جزیره قبر ناخدا با مساحتی حدود ۴/۲ کیلومتر مربع در شمال جزایر بونه و دارا قرار دارد. این جزیره از جزایر غیر مسکونی خلیج فارس است و در دهانه خور موسی قرار دارد. فاصله هوایی این جزیره تا اسکله بندر صیادی خورسمایی نزدیک به ۳۰ کیلومتر می باشد. در وسط جزیره مقبره ای وجود دارد که بنا به روایت اهالی بندرماهشهر، ناخدایی به همراه خانواده خود در دریا راهی سفر بوده که تنها دخترش به بیماری سختی مبتلا می شود و می میرد آن ها به ناچار در این جزیره لنگر می اندازند و دختر را به خاک می سپارند. پس دختر ناخدا در این جزیره دفن شده است نه خود ناخدا ولی به جزیره قبر ناخدا معروف است. بنا به روایتی دیگر از اهالی ماهشهر این جزیره چن دارد.

جزیره قبر ناخدا به مانند جزیره دارا غیر مسکونی بوده و محل تخمگذاری پرستوهای دریایی است. این جزیره نیز کاملاً مسطح می باشد. سواحل آن گلی و ماسه ای است و سطح بخش مرکزی جزیره پوشیده از گیاهان مختلف می باشد. چون ساختار ساحلی جزیره ماسه ای و گلی است این نوع ساختار برای تغذیه پرندگان کنارآبی بسیار مناسب است. در سواحل این جزیره لاک پشت دریایی دیده می شود. اما مهمترین گروه جانوری جزیره، پرندگان آبی و کنارآبی می باشند. این جزیره به دلیل جوجه آوری بیش از ۳۰ درصد جمعیت سلیم خرچنگ خوار و ۲۰ درصد جمعیت تولیدمثل

کنندهاگرت ساحلی ایران در آن و زمستان گذرانی بیش از ۲۰ گونه پرنده آبی و کنارآبی در آن، جزو زیستگاه های حساس می باشد.

۴- جزیره ندل گار

این جزیره تقریباً در وسط مثلث خور موسی و متشکل از توده شنی می باشد و به صورت یک نوار شمال غربی به جنوب شرقی است و هیچ گونه پوشش گیاهی و یا عوارضی ندارد. این جزیره مکان مهمی برای تخمگذاری لاک پشتان دریایی است و پرندگان جزایر دارا، بونه و قبر ناخدا از آن به عنوان استراحتگاه استفاده می کنند و پرندگان کنارآبی در سواحل شنی آن به تغذیه می پردازند. این جزیره جزو زیستگاه های حساس است.

گردآوری و تالیف

اسماعیل قنواتی

Esmaeil.ghanavati@gmail.com

نشر از گروه غزاله

www.ghazaale.blog.ir

منابع :

۱- پژوهش میدانی و استفاده از اطلاعات محلی

۲- مقاله "مناطق حساس ساحلی دریایی در استان خوزستان" موجود در وبسایت اداره کل حفاظت محیط زیست استان خوزستان

۳- داده هایی درباره ی خورها از وبسایت اطلاعات خلیج فارس